

Ane Poulsen og Jes Marcorsen:

Et sagnfortællende gårdmandsægtepar fra

Øster Løgum Sogn

af ph.d. Martin Sejer Danielsen

Sagn spejler de mennesker, der fortæller dem, og det samfund, fortællerne levede i. I denne artikel vil jeg analysere et sagn fortalt af gårdmandsægteparret Ane Poulsen (1810-1902) og Jes Marcorsen (1817-1905), der i 1894 blev interviewet af folkemindesamleren Evald Tang Kristensen (1843-1929) i Genner i Øster Løgum Sogn. Artiklen bygger på dele af min ph.d.-afhandling (2017), der handler om stednavneforklarende elementers funktion i sagn med udgangspunkt i sagn fra Sønderjylland.¹⁾

FOLKEMINDESAMPLEREN Evald Tang Kristensen kom vidt omkring i sin indsamling af danske folkeminder. Særligt i Jylland indsamlede han gennem sit liv et stort materiale, og dette både nord og syd for den dansk-tyske grænse, der siden 1864 havde gået ved Kongeåen. I september 1894 var han på sin anden rejse syd over grænsen, og her indsamlede han folkeminder blandt den dansktalende og -sindede befolkning i de nordslesvigske egne. Blandt andet kom han til Øster Løgum Sogn, hvor han i landsbyen Genner indsamlede folkeminder fra flere informanter.

I sine erindringer nævner Tang Kristensen blandt andet to informanter: Ane Poulsen og Jes Marcorsen. Om dem husker Tang Kristensen, at de *“sad og fortalte i munden på hinanden, og jeg havde ligefrem møje med at få skrevet op, hvad jeg sad og hørte”*.²⁾ Deres materiale optegnede han i sine

feltnoter i den rækkefølge, han hørte det, og af disse optegnelser fornemmer vi også hans problemer med at følge med, selvom han generelt var uovertruffen til at skrive ligeså hurtigt, som informanterne fortalte.

Poulsen og Marcorsen fortæller altså sagn skiftevis, hvis ikke de ligefrem afbryder hinanden. Hertil fornemmer vi, hvordan deres overleveringer ofte følger naturligt efter hinanden. Ud over de to første overleveringer glider det ene sagn ganske naturligt over i det næste, fordi de kredser om de samme temaer og somme tider lokaliteter. I alt skriver Tang Kristensen 11 overleveringer ned efter dem.

Men Tang Kristensen angiver ikke mange oplysninger om de to mennesker: Ud over hans just citerede erindring om deres talestrøm noterer han deres navne, og hvor han mødte dem. For at lære dem bedre at kende må vi derfor gå til de almindelige personalhistoriske kilder, særligt Øster Løgum Sogns kirkebog og folketællingerne, ligesom præsten Hans Hejselbjerg Paulsen (1905-1978) har samlet kirkebogens oplysninger i sit værk fra 1941 over gårdmandsslægterne i Øster Løgum Sogn.

Ane Poulsen blev født i Hovslund den 28. december 1810 som datter af gårdmand Mads Hansen Poulsen (1756-1819). Kun omtrent fem kilometer i fugleflugt mod sydøst blev Jes Petersen Marcorsen født den 1. december 1817 på den fædrene gård i

Kortet viser Ane Poulsens fødegård i Hovslund og Marcorsens fædrene gård i Genner. I fugleflugt er der kun omtrent fem kilometer mellem dem.

Grafik: Forfatteren. Data: Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering (De preussiske målebordsblade).

Genner. Han var den førstefødte søn, og kun én af hans tre mindre søskende, Nis Petersen Marcorsen (f. 1823), overlevede barndommen.

I 1848 blev de to gift med hinanden, og i 1850 får de sønnen Peter, ligesom de i 1853 får datteren Anna. I folketællingen 1860 finder vi familien bosiddende sammen på Marcorsens fødegård, som de driver for hans far, der stadig er i live. Lillebroren Nis bor også på gården, og de har to tjenestepiger. Som den førstefødte søn står Jes Marcorsen nemlig til at overtage gården, så han har intet egentligt incitament til at fraflytte den. Han står da også som gårdens ejer efter faderens død i 1865.

Sagnet om Jinges Grav - en troværdig fortælling

Poulsen begynder at fortælle om en kvinde, der falder i en ulvegrav. I den

trykte version, som jeg her citerer med moderne dansk retskrivning, har Tang Kristensen kun foretaget få stilistiske ændringer i forhold til, hvordan han optegnede sagnet i sine feltnoter:

“Der har været en hulning i jorden her oppe imellem Genner og Løgum på nørre side af vejen, og den kaldte de Jinges Grav [T: Inges Grav]. Denne hulning skal være opkast [T: gravet] for at fange ulve. Der var anbragt en vippe, og et stykke kød blev lagt på dens yderste ende. Et fruentimmer, der hed Jing [T: Inge], gik en aften ud og ville tage kødet, men så faldt hun selv i kulen. Det huskes ikke, om der kom folk til og drog hende op, eller [om] hun døde dernede. Som hyrdedrenge gik vi i ly der i den hulning, men nu er den helt jævnet, og der er bygget et hus lige ved, og haven findes nu, hvor hullet var”.³⁾

lokaliteten ligger: En hulning, der ligger mellem *"Genner og Løgum"*. Når de blot benævner sognebyen som Løgum, og ikke det officielle Øster Løgum, afslører de deres lokale tilhørsforhold. Som de sidder der og fortæller i Genner, få kilometer fra Øster Løgum by, kan der ikke opstå misforståelser om, hvilken *Løgum*, der tales om, jævnfør landsbyerne *Nørre Løgum* nord for Løgumkloster og *Sønder Løgum* lige syd for den nuværende dansk-tyske grænse.

Jinges Grav er derimod en lokalitet, der mestendels må have været kendt blandt de lokale. Det er nemlig ikke lykkedes mig at finde navnet overleveret i kilder, der giver mulighed for en sikker lokalisering. Ud over Poulsen og Marcorsens sagn har jeg kun fundet én anden variant af navnet, nemlig *Ingers Hul* i *Sprogforeningens Almanak* årgang 1905. Historien om Ingers Hul vender jeg straks tilbage til.

Men når ægteparret benævner stedsnavnet *Jinges Grav*, skaber det troværdighed for sagnet. Det fungerer nem-

Et sagn er typisk en kortfattet, traditionel fortælling med en troværdig handling, der foregår i en mere eller mindre defineret fortid. Det troværdige i sagnet kommer særligt til udtryk, fordi sagnet foregår i den verden og i det landskab, sagnfortælleren og dennes tilhører selv bor i. Man vil ofte opleve, at sagnet inddrager historiske eller troværdige karakterer, og at steder i sagnfortællerenes eksterne landskab udpeges for handlingen, gerne med navns nævnelse.

Poulsen og Marcorsens sagn indledes netop af en beskrivelse af, hvor

Indføringen fra 23. november 1848 i Øster Løgum Sogns kirkebog (kontraministerialbogen) om ægteskabet mellem Jes Petersen Marcorsen, der er ungkarl i Genner, og Ane Poulsen, der er født i Hovslund. Da indføringen er på tysk, er der benyttet tyske stavemåder af både person- og stednavne.

Nochr.
23.

Jens Petersen, Mørvorsen, fregg. p. 2 med Hjemmet, sin H.
Hj. d. 6. februar. Lid. Peter Jassen Mørvorsen, i den
sigt. Anna geb. Schmidt geboren aus Tiedt. 1817, aus Dr.
Møller i Apenrade am 10 Okt. 1819 vertriebt; - und gezeirichen
Loverfrew zu fünfllwänng aus 13. Okt. 1848, in fünfje eppeltet
mit dem jängea Wilsjen. Anna Paulsen, aus gef. Kjøftea Red angte,
beamt giford Mate Hansen, Paulsen i Høversland i den Anna geb. Mo
Matzons Kjøftea geb. aus 28. Febr. 1810 vertriebt aus Dr. Møller. i Apenrade aus
6 Juli 1812. - Kønigsgew. wanne. Si giford Dr. Wisool mit Hjerner
d. Dr. Paulsen mit Høversland.

1	Peter Marcussen	77	gift	Officer	Gaardmand, Jægerslev	do
	Jos. Petersen Marcussen	77	gift	do	Min. de min. Landsgaard	do
	Hans f. Paulsen	50	do	Konstmand	Smad. Læs. Jægerslev	do
	Peter Marcussen	10	gift	Officer	} Jægerslev	do
	Hans Marcussen	7	do	do		do
	Nis Petersen Marcussen	37	do	do	Jægerslev Læs. Gaardmand	do
	Tyrtten Krætz	25	do	do	} Jægerslev	do
	Johanne Tyrtten Krætz	25	do	do		do

De varierende staveformer af personnavnene gør det til tider udfordrende at finde Tang Kristenens informanter i de personalhistoriske kilder. I folketællingen 1860 er det gået helt galt: Skriveren har gengivet slægtsnavnet Marcorsen som Marcussen! Jes Marcorsens slægtsnavn er dog et oprindeligt patronym dannet af mandsnavnet Markvard + sen, altså søn af Markvard.

lig som et stedfæste, fordi det ligger underforstået i sagnet, at Inges fald har affødt stednavnet Jinges Grav. Den troværdighedsskabende effekt i et sådant stedfæste er dog egentlig en klassisk retorisk fejlslutning beskrevet af den græske filosof Aristoteles: Når årsag A siges at have ført til konsekvens B, antager man, at fordi B er, da må A være forudsat.

Eller sagt med andre ord: Når hændelsen om Inges uheld (A) siges at være årsagen bag navnedannelsen Jinges Grav (B), kan man få den opfattelse, at stednavnets eksistens (B) omvendt bevidner troværdigheden i hændelsen (A). Sådanne stedfæster er meget almindelige i sagn, og de er del af den troværdighedsskabende retorik, der kendetegner genren.

Den fattige Inge

I *Sprogforeningens Almanak* årgang 1905 har gårdejer Nis H. Callesen (1837-1922) i Lerskov skrevet en hel lille kærlighedsnovelle om en pige fra Genner, Inger Wollesdatter, der en vinternat vandrer desorienteret di-

rekte ud i ulvegraven mellem Øster Løgum og Genner. Først morgenen efter bliver hun reddet op af sin elskede Kjeld Stisøn, og han får da, blandt andet som gengæld for sin heltegerning, lov til at ægte Inger på trods af hendes faders store modvilje mod ægteskabet. Siden kaldtes stedet for *Ingers Hul*.

Callesen kunne i teorien have skrevet novellen på baggrund af Poulsen og Marcorsens sagn, der blev trykt i 1900 af Tang Kristensen. Deres sagn er dog så anderledes end Callesens følelsesladede, romantiske fortælling, at det næppe har været tilfældet. Blandt andet kalder Callesen ulvegraven *Ingers Hul* og ikke *Jinges Grav* (eller Inges Grav), og han nævner indledningvis, hvordan han ikke ved, om hullet stadig findes. Havde Callesen læst sagnet hos Tang Kristensen, kunne der ikke herske tvivl om, at hullet var blevet udjævnet allerede i løbet af 1800-tallet.

Poulsen og Marcorsens sagn om Jinges Grav er bestemt heller ikke følelsesladet og romantisk: Inge er in-

gen ung pige, der uheldigvis falder i ulvegraven for senere at blive reddet af sin udkårne. Nej, Inge benævner ægteparret med ordet *fruentimmer*, der ifølge *Jysk Ordbog* som regel anvendes nedsættende. Hertil er årsagen til hendes ulykke, at hun ønsker at få fat på kødet, der egentlig var lokkemad til ulve. Mennesker, der opførte sig sådan før i tiden, har tilhørt samfundets absolutte bund.

Inge må i sagnet forstås som en meget fattig kvinde, hvis ikke ligefrem en omvandrende tiggerske, og ægteparret fremstiller hende dyrisk i hendes optræden. At de ikke kan huske, hvorvidt Inge overhovedet blev reddet op af hullet, eller om hun døde dernede, vidner om en vis afstandstagen til Inge, måske endda ligegyldighed.

Jinges Grav er svær at lokalisere nøjagtigt, men ifølge Poulsen og Marcorsen skulle ulvegraven have ligget nord for vejen, der forbinder Øster Løgum og Genner. Et lille udsnit af kredsbanen, der gik Løgumkloster-Hovslund-Aabenraa, ses på kortet, men den blev først indviet i 1901, så Poulsen og Marcorsen har den næppe i tankerne i 1894, hvor de fortæller sagnet.

Sagnet som historisk kilde

Skovrider Carl Weismann (1871-1944) beskriver, hvordan ulvegrave var firkantede og omtrent 6-7 alen dybe og ligeså brede. Med et alenmål på 63 cm bliver det altså til cirka fire meter på alle leder og kanter.

Ulvegravene var hertil beklædt med træ, så ulvene ikke kunne grave sig ud, ligesom en stolpe var sat i midten, hvorpå der var ophængt noget lokkemad, eksempelvis en stegt gås. Graven var dækket med lette falddøre, der igen blev skjult med løv, kviste, sne eller lignende, og ulvegravene var ofte placeret på øde steder, gerne over en korsvej. Weismann fortsætter:

“På grund af gravenes beliggenhed hændte det ikke så sjældent, a[t] en vejfarende, enten tilfældigt eller fordi han ville have fat i den stegte gås,

Grafik: Forfatteren. Data: Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering (De preussiske målebordsblade) og DigDag.dk (sognegrænser)

dumpede ned til en fanget ulv, hvilket altid vakte megen jubel. Herhjemme synes det som oftest at have været omstrippere af begge køn, taterkællinger og andre løsgængere, der blev fanget i ulvegravene, og det vides ikke, at der er gjort dem noget af en i forvejen fanget ulv, vist ikke på grund af deres uappetitlighed, men fordi en fanget ulv er altfor forskrækket til at angribe; den indskrænker sig til forsvar”.

Weismanns beskrivelse af folk, der fanges i ulvegravene, er jo ikke fjernt fra Poulsen og Marcorsens sagn. Men selvom noget sådan naturligvis kunne have fundet sted, vidner oplysningerne nok snarere om, at det før i tiden ikke var ualmindeligt, at historikere tog sagn for gode varer om historiske forhold. Som kilde til udlægningen om ulvegrave angiver Weismann kun et gammelt værk, *Der Diannen hohe und niedere Jagdgeheimnüssz*, der udkom i København i 1682-1689, og som er skrevet af Johann Tüntzer (1633-1690).

Ønsker man at benytte sagn som historisk kilde, skal man passe meget på: Selv hvis en sagntradition engang tog sit udgangspunkt i en historisk begivenhed og ikke bare er *vandret* ind fra en anden lokalitet, bliver traditionen hurtigt stiliseret i traditions-samfundets varetægt, blandt andet fordi andre lignende fortællinger hurtigt blandes sammen med den mundtligt overleverede erindring om begivenheden.

Som allerede nævnt er det umiddelbart troværdige indtryk, sagnet giver, et generisk træk, og det er altså ikke et udtryk for sagnets historiske akkuratessse. Derimod kan sagnet langt bedre tjene historikeren, når

hun betragter dem som små ideologiske udsagn, der siger noget om sagnfortælleren og den samtid, han lever i. Analyserer vi sagnet om Jinges Grav med dette udgangspunkt, bliver vi da også langt klogere.

Sagnet i sagnfortællernes samtid

Gennem 1800-tallet blev synet på fattige præget af den liberale ideologi. Som Hans Schultz Hansen skriver, “var enhver sin egen lykkes smed”, og der “blev skelnet mellem værdigt trængende, der skulle hjælpes, gerne ved frivillige initiativer, og uværdigt trængende, hvis fattigdom var selvforskyldt og havde rod i sædernes almindelige forfald, som viste sig ved ubesindige giftermål mellem mindre-bemidlede unge, unødigt luksusforbrug f.eks. af kaffe og almindelig dovenskab”.⁵⁾

Jes Marcorsen og Ane Poulsen tilhørte jo selv gårdmandsstanden, og de har ganske sikkert været præget af den liberale opfattelse af fattigdom, som Schultz Hansen beskriver. Af samme årsag viser ægteparret ikke rigtig sympati med Inge i sagnet, tværtimod gør de lidt grin med hende. Inge ligger, som hun selv har redt.

Det er heller ikke tråden om fattige kvinder, der optager ægteparret herfra. I stedet er det diskursen om ulve, som i sagnet er repræsenteret ved ulvegraven, der inspirerer deres videre narrative færd. Lige efter sagnet om Jinges Grav fortæller Marcorsen følgende:

“På vor toftebanke ned til vor nabos, der stod en kalv i tøjr, og den lod de stå ude om natten, de tænkte ikke, der var nogen fare for den, da den stod så nær ved huse. Men om morgen[en], de kom

op, havde ulvene alligevel ædt noget af den og taget livet af den".⁶⁾

Selvom ulvene på fortælle tidspunktet i 1894 for længst er udryddet på den jyske halvø, tager sagnet udgangspunkt i et tema, der er langt mere interessant for et gårdmandsægtepar end fattige folks vilkår: At miste sine husdyr er en alvorlig økonomisk trussel. Dette tema er jo i vores tid igen blevet højaktuelt for den jyske landmand.

Ane Poulsen døde 91 år gammel i 1902, og Jes Marcorsen døde næsten 88 år gammel i 1905. Begge levede hele deres liv i Øster Løgum Sogn. ■

Litteratur og kilder

Callesen, Nis H.: Ingers Hul. I: *Sprogforeningens Almanak 1905*, s. 27-32.

Danielsen, Martin Sejer: *Da Lille Peder fik Per Lilles Eng i faddergave: Et studie af stednavneforklarende elementer i den folkloristiske genre sagn*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Københavns Universitet 2017.

Danielsen, Martin Sejer: Trædeild og skattegravning: Historien og samtiden i en sønderjysk fortællers sagn. I: *Sønderjyske Årbøger 2018* (under udgivelse).

DFS 1929/16 = Tang Kristensens primære feltnoter, de såkaldte Dagbøger, arkiveret hos Dansk Folkemindesamling, Det Kgl. Bibliotek, København.

Hejselbjerg Paulsen, Hans: *Sønderjyske Slægter: Bidrag til nordslesvigsk Befolknings- og Kulturhistorie. 1: Øster Løgum*. Haderslev 1941.

Jysk Ordbog = Peter Skautrup, Ove Rasmussen m.fl.: *Jysk Ordbog*.

Schultz Hansen, Hans: Nationalitetskamp og modernisering 1815-1918. I: Hans Schultz Hansen, Lars N. Henningsen og Carsten Porskrog Rasmussen (red.): *Sønderjyllands Historie 2: Efter 1815*. Aabenraa 2009, s. 11-240.

Tang Kristensen, Evald: *Gamle folks fortællinger om det jyske almueliv. Tillægsbind 1-6*. Århus 1900-1905.

Tang Kristensen, Evald: *Minder og Oplevelser 1-4*. Viborg 1923-1928.

Weismann, Carl: *Vildtets og Jagtens Historie i Danmark*. København 1931.

Noter

1) Danielsen 2017. Poulsen og Marcorsens fælles repertoire analyserer jeg sammen med deres livshistorie på s. 205-241. Sagnet analyseret i nærværende artikel bygger på analysen s. 228-230. Deres repertoire, som det er optegnet i Tang Kristensens feltnoter, har jeg endvidere udgivet tekstkritisk s. 313 ff. Den senere benævnte teori om *stedfæste* introducerer jeg indgående s. 85-114. Se også s. 11-12, 15-47 og 53-56, samt min kommende artikel i *Sønderjyske Årbøger 2018*, for en dybdegående introduktion af sagnet som folkloristisk genre med referencer.

2) Tang Kristensen 1923-1928, bind 4, s. 49.

3) Tang Kristensen 1900-1905, bind 1, nr. 1352.

4) Weismann 1931, s. 469.

5) Schultz Hansen 2009, s. 56.

6) DFS 1929/16, s. 6849a-b. Jeg har forsigtigt rettet sagnet til med kommatering og normaliseret retstavning. Se også Tang Kristensen 1900-1905, bind 1, nr. 1302.